

Srdan P. Nikolić*
Ivana Nikolić**

339.727.22(497.11)2020/...”
330.34(497.11)2020/...”
DOI: 10.5937/MegRev2203199N
Pregledni naučni članak
Primljen 19.07.2022.
Odobren 03.09.2022

UTICAJ SDI NA EKONOMSKI RAST U REPUBLICI SRBIJI U DOBA KRIZE PROUZROKOVANE PANDEMIJOM COVID-19

Sažetak: U literaturi ne postoji opšti zaključak kako strane direktne investicije (SDI) doprinose rastu zemlje domaćina. Odnos između SDI i ekonomskog rasta i njihova složenost je tema oko koje se najviše diskutovalo među ekonomistima. Značajan broj studija sprovedenih u poslednjih nekoliko decenija pokazuje kako SDI podstiču ekonomski razvoj zemlje: obično pozitivno deluju na zemlju domaćina, mada u nekim slučajevima mogu stvoriti ograničene koristi ili čak negativno uticati na zemlju domaćina. Pandemija Covid – 19, posmatrana kao egzogeni ekonomski šok, globalno je pokazala značajan negativan uticaj i pretnju ekonomiji i finansijskim tržištima izazivajući ekonomski pad i recesiju. Došlo je do značajnog smanjenja BDP-a i potrpšnje, pada ponude radne snage i proizvodnje i smanjenja ukupnog priliva SDI na globalnom nivou za 42% u 2020. u odnosu na 2019. godinu. U radu je analiziran uticaj priliva SDI na ekonomski rast u Republici Srbiji u doba krize prouzrokovane pandemijom Covid-19. Praćenjem toka priliva SDI utvrđeno je da je tokom 2018. i 2019. godine došlo do rasta nivoa investicija (preko 20% BDP-a), dok je u 2020. godini prisutan pad (BDP-a od 1%). Za ubrzanje rasta BDP-a per capita u Srbiji neophodno je unapređenje institucija, obrazovanja, kao i povećanje stope investiranja.

Ključne reči: direktne strane investicije (SDI), ekonomski rast, Republika Srbija, pandemija COVID-19

* Doktorand, Fakultet za poslovne studije, Beograd, s.nikolic@megatrend.edu.rs

** Docent, Fakultet za poslovne studije, Beograd, iwanna_84@hotmail.com

1. UVOD

U današnje vreme, strane direktne investicije (SDI) predstavljaju važan pokretač međunarodne ekonomske integracije.¹ Proces globalizacije i liberalizacije međunarodne trgovine doveo je do liberalizacije tržišta kapitala, što je povećalo dinamiku SDI-a u svetu. Tokom 1980-ih došlo je do povećanja tokova SDI na globalnom nivou, praćeno promenama u strukturi sektora: investicije su bile usmerene u sektore koji podstiču ukupni ekonomski rast. U tom smislu, Ibrelić i Stojanović² ukazali su da nivo realizovanih SDI u nekoj zemlji zavisi od brojnih faktora - geografskog položaja, stabilnosti okruženja, političkih i ekonomskih sloboda i rizika, pristupa lokalnom i regionalnom tržištu, pravne sigurnosti, radne snage i institucionalne izgrađenosti. Sprovedena istraživanja pokazala su da je neophodan rast određenih makroekonomskih indikatora (npr. BDP, zaposlenost, investicije, smanjenje spoljnog duga države i dr.) za održivi privredni razvoj.

Odnos između SDI i ekonomskog rasta i njihova složenost je tema oko koje se najviše diskutovalo među ekonomistima, kako sa teorijskog tako i sa empirijskog aspekta. Urađene su mnogobrojne studije da bi se pronašla odgovarajuća korelacija i uzročnost među varijablama. Zapravo, od sredine 1980-ih identifikovana je značajna endogena veza između SDI i ekonomskog rasta.³

Republika Srbija (RS), kao zemlja u tranziciji, bila je prinuđena da sprovodi mere za stabilizaciju ekonomskih tokova. U tom smislu, posle političkih promena u Srbiji 2000. godine, došlo je do reintegracije privrede u globalno ekonomsko okruženje i povezivanja sa najvažnijim međunarodnim finansijskim i ekonomskim institucijama.⁴ Prioritet ekonomske politike RS bio je privlačenje stranog kapitala. Sprovedene su značajne makroekonomske reforme kroz procese privatizacije i restrukturiranja privrede, čime je postignuta određena makroekonomska stabilnost.

Rast društvenog proizvoda u RS, kao i mogućnosti za dalje jačanje investicija iz sopstvenih izvora u budućnosti, u velikoj meri zavisi od priliva SDI. Zapravo, SDI bi omogućile jačanje ekonomije, smanjenje jaza koji postoji između Srbije i razvijenog dela Evrope i završetak procesa tranzicije koji traje predugo.⁵

Značajan priliv SDI u Srbiju otpočeo je 2001. godine, liberalizacijom zakona o stranim ulaganjima,⁶ usvajanjem propisa o privatizaciji preduzeća i banaka i razvojem tržišta kapitala usled sprovedenih političkih promena. Sačinjena je Lista međunarodnih ugovora

¹ Kastratovic, R. (2016): „*Uticao stranih direktnih investicija na privredni i društveni razvoj Srbije*”, Bankarstvo, vol. 45, br. 4/2016, 92.

² Ibreljić, I., Nuhanović, S. (2011). Stojanovic, D., Ilic, B., Mihajlovic, D. (2017): „Strane direktne investicije u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja lokalnih zajednica u Srbiji”, *Ecologica*, 86, 265-271.

³ Xiaoying Li (2005): „*Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship*”, World Development, Volume 33, Issue 3, March 2005, Pages 393-407., 393.

⁴ Miletić, M. (2019): *Grinfield investicije kao razvojna šansa Republike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1-222., ISBN 978-86-7067-269-7, 209-218, 210.

⁵ Gajić, M. (2019): *Ekonomske slobode i strane direktne investicije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1-222., ISBN 978-86-7067-269-7, 121-133, 131.

⁶ Zakon o stranim ulaganjima (2002) omogućio je stranim licima da kupe domaća preduzeća i domaće banake pod istim uslovima kao što je to omogućeno domaćim licima.

sa 69 ugovora za strane investicije⁷, u kojima Srbija ima status „strane ugovornice.”⁸ SDI su dostigle nivo od oko 17,4 mlrd US\$ u periodu od 2000-2008. godine, pri čemu je najveći priliv ostvaren tokom 2006. godine (4.2 mlrd US\$). Sprovedena istraživanja pokazala su da je svetska ekonomska i finansijska kriza 2008. godine uticala na tokove SDI u svetu, ali i u Srbiji i drugim zemljama Jugoistočne Evrope. U trogodišnjem periodu od 2009. do 2011. godine, došlo je do značajnog pada priliva SDI na globalnom nivou. U periodu od 2011. do 2020. godine, strategija budućeg razvoja Srbije bila je usmerena prvo, na sticanje statusa kandidata, a zatim i puno članstvo u EU.

Pandemija virusom Covid - 19 pojavila se 2020. godine i izazvala ogroman uticaj na globalnu ekonomiju. Nasuprot globalne recesije u periodu 1917-1921. godine, koja je, s jedne strane nastala kao „posledica Prvog svetskog rata”, a sa druge prouzrokovana španskim gripom⁹, pandemija korona virusom Covid - 19 „znatno je zaraznija od mnogih predhodnih pandemija prouzrokovanih virusnim oboljenjima, ali nije među najsmrtonosnijim pandemijama”¹⁰ i mora se posmatrati kao interakcija zdravstvene, ekonomske, društvene i obrazovne krize.¹¹ Rad nastoji da sagleda uticaj priliva SDI na privredni rast RS u doba krize prouzrokovane pandemijom Covid – 19. Naime, ispituje se trend priliva SDI pre i neposredno posle pojave pandemije na privredni rast i privredna kretanja u RS. Zapravo, primećeni su negativni efekti prouzrokovani pandemijom kako u horizontalnim, tako i u vertikalnim SDI.

2. UTICAJ SDI NA EKONOMSKI RAZVOJ I PRIVREDNI RAST

„Investiranje je razmena nečeg izvesnog (odricanje od neposrednog i sigurnog zadovoljenja jedne potrebe) za niz nada raspoređenih u vremenu.“
(Peumans, 1965)¹²

„Investicija nije nešto što zemlja dobija na poklon, već nešto što zemlja mora da zaradi.“
(Andreas Haidenthaler, 2012)¹³

Osobnosti modernih privreda uključuju konkurentnost u međunarodnom okruženju, pristup globalnim tržištima, inovativnost, održivost i zelenu tranziciju, kao i važne osobine rasta i produktivnosti.

⁷ Lista ugovora, baza podataka Pravno-informacionog sistema Republike Srbije i „Sl. glasnik Republike Srbije”. www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/content/acts?areaId=535&st=true

⁸ Todić, D. (2019): *Investicije i zaštita životne sredine u Srbiji – pravni aspekti*. In: Strane investicije u Srbiji: novi pogledi. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 103-120, ISBN 978-86-7067-269-7, 114.

⁹ Barro, R. J., Ursúa, J. F. & Weng, J. (2020): „*The coronavirus and the great influenza pandemic: Lessons from the „Spanish flu” for the coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity* (No. w26866). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w26866>

¹⁰ World Bank, Global Economic Prospects report (2020), 134.

¹¹ Hanić, A. et al. (2020): *Black Swan in the World Economy 2020*, Monografija, Institut ekonomskih nauka, ISBN 978-86-89465-54-9., 9-28.

¹² Peumans, H. (1965): *Theorie et pratique des calculs d’investissement*. Paris: Dunod l’Economie d’Enterprise, 27.

¹³ Commercial Counsellor at the Austrian embassy in Belgrade, Foreign Direct Investments in Serbia 2001-2011, 2012., 52., Belgrade, April 2012, www.big.co.rs

Kako u literaturi tako i praksi, prisutni su brojni različiti pristupi i viđenja investicija i procesa investiranja, bilo da je reč o domaćoj ili međunarodnoj praksi. Pojedini teoretičari investiranje vide kao značajan faktor privrednog rasta i razvoja koji određuje pravac privrednog razvoja bez obzira na poreklo (interno ili eksterno).¹⁴ Sam proces investiranja odvija se u dužem vremenskom periodu i praćen je neizvesnošću ostvarivanja očekivanih efekata u budućnosti.¹⁵ Investicije su potrebne svim zemljama, a posebno zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji. Zemlje u razvoju suočene su sa stalnim nedostatkom kapitala, znanja, savremene tehnologije i domaće štednje. Prilivom stranih investicija došlo bi do povećanja proizvodnje i znanja, zarada, zaposlenosti, izvoza, poreskih prihoda i konkurentnosti.

Između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju postoji jaz koji je moguće prevazići na različite načine. Ukoliko postoji veći „gep“ između ove dve grupe zemalja, stvaraju se veće mogućnosti za upotrebu nove tehnologije u nerazvijenim zemljama. Naime, velike investicije, naročito u sektoru prerađivačke industrije, dozvoljavaju značajan priliv novih tehnologija i znanja u privrede tih zemalja, što prati rast produktivnosti prerađivačkog sektora (i rast BDP-a per capita) Nadalje, manje razvijene zemlje „prednost zaostajanja“ sažimaju u visok privredni rast kroz kupovinu gotovih tehnologija i znanja i stoga relativno brzo unapređuju produktivnost i na njoj zasnovan privredni rast. Zapravo, rast prihoda, veća potražnja za tržišnim nišama i promene u tehnologijama omogućavaju jačanje komparativnih prednosti i smanjenje strukturalnih nedostataka koji proizilaze iz ograničenih resursa.

Strane direktne investicije predstavljaju važan element globalne ekonomije. Za neke autore, SDI „doprinosu uključivanju u procese globalizacije i internacionalizacije, povezivanju nacionalnih privreda i integrisanju tranzicionih zemalja u svetske ekonomske tokove.”¹⁶ Drugi autori smatraju da su SDI „jedan od najatraktivnijih oblika međunarodne saradnje i pokretač međunarodne ekonomske integracije i trgovine sa namerom da se ostvare razvojni ciljevi države primaoca.”¹⁷ Štaviše, SDI su često vodeća komponenta strategija ekonomskog razvoja, kako u razvijenim tako i u zemljama u razvoju.¹⁸

Razvoj privrede i društva svake zemlje je veoma važan, a SDI mogu imati značajnu ulogu i predstavljati pomoć ukoliko postoji odgovarajući institucionalni i zakonodavni okvir. U literaturi je ogromna pažnja posvećena odnosu između SDI i ekonomskog rasta. Chudnovsky i saradnici¹⁹, kroz analizu strategije TNK i spoljne trgovine u zemljama Mercosur-a (So-

¹⁴ Stefanovic, M. (2008): *Uticaj stranih direktnih investicija na razvoj nacionalne ekonomije*, EKONOMSKE TEME, Godina izlaženja XLVI, br. 2, 2008., 131-145.

¹⁵ Dašić, B. (2011): *Strane direktne investicije i regionalni razvoj Srbije*. Leposavić: Visoka ekonomska škola strukovnih studija.

¹⁶ Grgurević, N., (2013a): Uticaj direktnih stranih investicija na zemlje u tranziciji, *Anali poslovne ekonomije*, godina V, sveska 1, broj 8, 17-24, 23.

¹⁷ Kastratović, R. (2017): Foreign Direct Investments - The Location Problem, The possibilities of the analytic hierarchy process application, *Bankarstvo*, 2017, Vol. 46, Issue 4, 76-107., 76.

Grgurević, N., (2013b). Uticaj direktnih stranih investicija na zemlje u tranziciji, *Anali poslovne ekonomije*, godina V, sveska 1, broj 8, 17-24, 19.

¹⁸ Jensen, N., M. (2003): Democratic governance and multinational corporations: Political regimes and inflows of foreign direct investment. *International Organization*, 57(3), 587-616.

¹⁹ Chudnovsky, Daniel, and Lopez, Andres (2004): “Transnational corporations’ strategies and foreign trade patterns in MERCOSUR countries in the 1990s”, *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 28, No. 5, 2004, 65.

uth America's Fractious Trade Bloc) tj. u Argentini, Brazilu, Paragvaju i Urugvaju, ukazuju da „SDI nisu zamena za nedostatak dobre domaće razvojne politike.”

Posle 1980. godine, došlo je do brzog rasta finansiranja privrednih aktivnosti putem SDI koje dobijaju dominantnu ulogu u međunarodnim tokovima kapitala, značaj u poslovnom finansiranju globalne privrede, ali i nacionalnih privreda, posebno u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji.²⁰ SDI, uz međunarodnu trgovinu, postaju osnovni mehanizam globalizacije svetske privrede i poslovanja preduzeća.²¹ Za zemlje u procesu tranzicije, kao što je i Republika Srbija, SDI predstavlja jedan od načina za transfer novih i unapređenih tehnologija i kapitala iz drugih razvijenih država. Ovakav proces ima za posledicu međuzavisnosti razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.

U mnogim zemljama, ekonomski rast je podstican sve većom otvorenošću trgovine i zakonskom regulativom tj. državnim politikama koje svaka zemlja preuzima.²² Tako na primer, rast sektora malih i srednjih preduzeća (MSP) direktno stvara korist za državu. Mala i srednja preduzeća su ključ za jačanje produktivnosti,²³ i imaju suštinski značaj za inkluzivniju globalizaciju i rast.²⁴ Love i Roper²⁵ su, pregledom i analizom literature o „izvozu”, „inovacijama” i „rastu MSP”, zaključili da postoji jaka pozitivna povezanost između inovacija, izvoza i performansi MPS, a time i rasta. Drugo, ukazali su da kroz inovacije i izvoz dolazi do poboljšanja performansi tj. da se bez pristupa stranim tržištima ne obezbeđuju prednosti. Konačno, naveli su i postojanje snažne međuzavisnosti u tom procesu. Rezultati istraživanja Zahra i Garvis²⁶, pokazala su postojanje pozitivne veze između napora preduzeća i njegove ukupne profitabilnosti i rasta, čak i na međunarodnom tržištu. Nadalje, Zahra i Georg²⁷ naveli su da, promene koje su se desile u konkurentskom okruženju, kao i međuzavisnost globalne ekonomije utiču da, internacionalizacija postane privlačna za preduzetnička preduzeća. S druge strane, Hitt i saradnici²⁸ mišljenja su da, proučavanjem kretanja u novom konkurentskom okruženju, pomeranje ka globalnom tržištu i njegovo proširenje, utiče na stratešku fleksibilnost i konkurentsku prednost u 21. veku.

²⁰ Janačković M i dr. (2018): *Strane direktne investioije i lokalna finansij ska tržišta*, Ekonomski signali, 13(1): 067-082.

²¹ Bjelic, P.M., Gajic, D., Bakic, D., Popovic, I. & Gnjatovic, M. (2002): *Svetska privreda u infor- matičkoj eri*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu.

²² Chowdhury, A., Mavrotas, G. (2006): „*FDI and Growth: What Causes What?*” The World Economy, Vol. 29, Issue 1, pages 1-9.

²³ OECD (2018): *Strengthening SMEs and entrepreneurship for productivity and inclusive growth*, SME Ministerial Conference.

²⁴ OECD (2017): *Enhancing the Contributions of SMEs in a Global and Digitalized Economy*, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 7-8 June 2017, 1-24.

²⁵ Love, J. H. and Roper, S. (2015): *SME innovation, exporting and growth: A review of existing evidence*. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, 33(1), 28–48. doi:10.1177/0266242614550190.

²⁶ Zahra, S.A., Garvis, D. M., (2000): „*International corporate entrepreneurship and firm performance: The moderating effect of international environmental hostility*”, *Journal of Business Venturing*, Elsevier, 15(5-6), 469-492.

²⁷ Zahra, S.A., George, G. (2002): „*International Entrepreneurship: The Current Status of the Field and Future Research Agenda*”. *Strategic Entrepreneurship: Creating an Integrated Mindset*. Strategic Management Series, Oxford. 255-288.

²⁸ Hitt M. A., Keats B.W., DeMarrie S. M. (1998): *Navigating in the New Competitive Landscape: Building Strategic Flexibility and Competitive Advantage in the 21st Century*. *Academy of Management Executive* 12(4): 22–42.

Vredi napomenuti da postoje brojne makroekonomske studije koje pokazuju postojanje pozitivne veze između privrednog rasta i SDI. Analiziran je uticaj priliva SDI na različite sektore i indikatore kao što su zaposlenost, uvoz, izvoz, itd., a rezultati ukazuju na mogućnost postojanja čvrste veze u odnosu priliv SDI – ekonomski rasta, kao i postojanja pozitivne korelacije u odnosu SDI – održivi razvoj. Teoretski, studije pokazuju da SDI povećavaju ekonomski rast kroz nagomilavanje kapitala i upotrebu novih inputa i novih tehnologija što, nadalje, dovodi do rasta produktivnosti i efikasnosti lokalnih preduzeća. Nasuprot tome, empirijska istraživanja ukazuju na postojanje više različitih ekonomsko-socijalnih indikatora (npr. SDI, BDP i druge kontrolne varijable, veličina tržišta, ekonomske slobode, ljudski kapital, ekonomsko stanje zemlje domaćina, domaće investicije i otvorenost trgovine, privatne investicije, infrastruktura, infacija, stanje spoljnog duga, inflacija, portfolio investicija i dr.) u interakciji sa rastom. Načelno, utvrđeno je da ne postoji pouzdan model, kao i jasno definisani teorijski koraci koji su neophodni za empirijsko istraživanje rasta.

Jagadish Prasad Sahu²⁹ analizirao je ekonomski rast zemlje na osnovu stope rasta realnog BDP-a po glavi stanovnika. Ispitivanjem je obuhvatio 45 zemalja u razvoju sa populacijom od preko 10 miliona za koje su bili dostupni podaci u periodu od 1990 do 2014. godine. Autor je izučavao priliv SDI meren kao procenat BDP zemlje domaćina, polazeći od pretpostavke da velike zemlje primaju više SDI (u apsolutnoj vrednosti) u odnosu na manje zemlje. Kroz dobijene rezultate, pokazao je postojanje značajnog pozitivnog efekta SDI-a na ekonomski rast zemlje domaćina u regionu Azije i Afrike na duži rok. Nasuprot tome, utvrdio je da SDI nemaju značajan uticaj na dugoročni ekonomski rast u regionu Latinske Amerike i Kariba. Pored toga, istakao je značaj heterogenosti između zemljama i dinamičke interakcije između SDI i ekonomskog rasta. Takođe, ukazao je na brži rast zemlje koja raspolaže značajnim prirodnim resursima ili ima relativno demokratskiju vladu. Konačno, zaključio je da postoji obrnuti odnos u obliku slova „U” između domaćih kredita u privatnom sektoru i ekonomskog rasta na dugi rok i da politički sistem postaje važna determinanta ekonomskog rasta.

U nekim slučajevima, SDI mogu da stvore ograničene koristi za zemlju domaćina ili da nisu statistički značajni. Nasuprot tome, kako navodi Kathuria Vinish,³⁰ efekti SDI mogu biti i izvor negativnih uticaja. Načelno, postoje brojni dokazi koji to potvrđuju. Na primer, autor je analizirao prelivanje produktivnosti od transfera tehnologije u proizvodnim kompanijama u Indiji, dok je Gerschewski ispitivao efekte prelivanja u zemljama u razvoju. U oba slučaja, zaključeno je da pri povećanju SDI, produktivnost domaćih preduzeća opada.³¹

Podaci UNCTAD³² takođe ukazuju da investicije mogu imati negativan uticaj na domaću privredu. Objašnjenje za to su slučajevi kada lokalna preduzeća nestaju sa tržišta

²⁹ Sahu, J.P. (2020): Does inflow of foreign direct investment stimulate economic growth? Evidence from developing countries. *Transnational Corporations Review*, 1–18., doi:10.1080/19186444.2020.1833603.

³⁰ Kathuria, Vinish. (2000): „Productivity spillovers from technology transfer to Indian manufacturing firms”, *Journal of International Development* 12: 343–69. Gerschewski, S. (2013): „Do Local Firms Benefit from Foreign Direct Investment? An Analysis of Spillover Effects in Developing Countries”, *Asian Social Science* 9: 67–76.

³¹ Kathuria, Vinish. (2000), 350. Gerschewski, S.(2013), 71.

³² UNCTAD, *Structural Transformation and Industrial Policy*, United Nations, New York, Geneva, 2016., 102.

jer ne mogu da izdrže inostranu konkurenciju. Zapravo, SDI uspostavljaju sektore privrede koji imaju ograničene veze sa domaćim ekonomskim aktivnostima. Pored toga, dolazi do ograničenja dugoročnog ekonomskog rasta tako što se privreda specijalizuje u oblastima kao što su na primer eksploatacija nafte ili rudarstvo.

2.1. Uticaj SDI na ekonomski rast u Republici Srbiji

„Jedan od glavnih razloga zašto investirati u Srbiju je pristup velikom tržištu od preko milijardu stanovnika zahvaljujući međudržavnim sporazumima o slobodnoj trgovini.”
(Dmitar Polovina, 2012)³³

„Srbija je dobro mesto za život i dobro mesto za investicije“
(Vincent Degert, 2012)³⁴

Strane direktne investicije su zapravo „oduvek bile pomalo kontraverzno pitanje posebno u Srbiji, gde su se ekonomisti, ali i pravnici, politikolozi i drugi, često sporili o tome kakvog kvaliteta trebaju da budu investicije, u kom pojavnom obliku je najbolje da dođu, da li donose više koristi ili više štete od domaćih investicija, itd.”³⁵

Prema nekim teoretičarima, ali i prema Zakonu o ulaganjima u Republici Srbiji³⁶ kojim se uređuje pravni okvir za ulaganja, SDI predstavljaju investicije koje inostrani investitor ulaže u osnivanje i izgradnju preduzeća (novog) ili investicije za direktnu kupovinu akcija – „vlasnički udeo” u postojećem preuzeću i postaje vlasnik sa pravom kontrole i upravljanja preduzećem u zemlji domaćinu (stranoj ekonomiji). Zapravo, trajan udeo postoji ako je direktni investitor preuzeo najmanje 10% običnih akcija (ili drugog oblika vlasničkog kapitala) ili glasačkih prava firme direktne investicije.³⁷

U Republici Srbiji sprovedeno je istraživanje u cilju utvrđivanja uticaja SDI na izvoz prerađivačke industrije i identifikovanja efekata horizontalnog i vertikalnog preliivanja na makro i mikro nivou. Istraživanje je obavljeno u periodu od 2009-2013. godine, a uzorak je obuhvatio 23 grane u proizvodnji (makro nivo), uz korišćenje mešovitog modela najmanjih kvadrata, i 40 najvećih stranih preduzeća u proizvodnji (mikro nivo). Dosadašnja istraživanja dala su objašnjenje o pozitivnom horizontalnom preliivanju za studije zasnovane na modelu uporednih podataka. Nasuprot tome, kod većine istraživanja zasnovanih na panel podacima utvrđeni su negativni ili zanemarujući efekti preliivanja. Istraživanje, sprovedeno na nivou preduzeća, pokazalo je postojanje horizontalnih i vertikalnih efekata preliivanja.

³³ Director of the Slovenian Chamber of Commerce in Serbia, Foreign Direct Investments in Serbia 2001-2011, 2012., 56, Belgrade, April 2012, www.big.co.rs

³⁴ Head of the EU Delegation to Serbia, jedno od prvih reagovanja posle odluke Evropskog saveta da Srbiji dodeli status kandidata. „Serbia is a good place to live in and a good place to invest in”, 4. Foreign Direct Investments in Serbia 2001-2011., Preuzeto sa: www.big.co.rs

³⁵ Jelisavac Trošić, S. (2019): Strane investicije u Srbiji – novi pogledi, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1-222., ISBN 978-86-7067-269-7., predgovor urednika

³⁶ „Sl. glasnik RS”, br. 89/2015 i 95/2018. Zakonom su određeni ciljevi (član 2) koji obuhvataju: „unapređenje investicionog okruženja u Republici Srbiji i podsticanje direktnih ulaganja radi jačanja ekonomskog i privrednog razvoja, i rasta zaposlenosti.”

³⁷ Klasifikacije SDI bazirane su na: IMF Balance of Payments Manual, Fifth Edition; BPM5, OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition; i Manual on Statistics of International Trade in Services, sa kojima je usklađena klasifikacija koju primenjuju Eurostat i evropske nacionalne statističke službe.

SDI su kroz efekte vertikalnog preliivanja pozitivno uticale na glavne dobavljače. S druge strane, negativni preliivi uticali su istovremeno na istiskivanje glavnih konkurenata sa tržišta.

U istraživačkom tekstu britanskog časopisa „Fajnenšel tajms“ (eng. *Financial Times*)³⁸ naglašen je neprekidan rast obima SDI od 2015. godine, posebno u proizvodnom sektoru. U periodu od 2012. do 2018. godine, priliv SDI u Srbiji dostigao je nivo od oko sedamnaest milijardi američkih dolara. Nadalje, u tekstu se ukazuje da su vodeći sektori u Srbiji za SDI: industrija automobilskih komponenti, hrana i duvan, tekstil i sektori nekretnina, koji su zajedno imali udeo veći od polovine (54%) u ukupnim ulaznim SDI projektima u 2018. godini. Republika Srbija je privukla je 107 projekata SDI u 2018. godini, odnosno za 26 više nego tokom 2017. godine (ostvaren rast za gotovo jednu trećinu). Zapravo, kako list ističe, Srbija se potrudila da preuzme lidersku poziciju po vrednosti indeksa SDI od Mozambika (zabeleženo pomeranje za jedno mesto u odnosu na prethodnu godinu).³⁹ Polazeći od podataka Narodne banke Srbije (NBS), najveći neto prilivi SDI-a ostvareni su iz Austrije, Norveške, Luksemburga, Nemačke i Italije.

Uloga države bila je presudna za kvalitet stranih investicija. Rezultati SDI su i dalje ispod očekivanja – pored značajnog rasta priliva SDI (Svetska banka, 2018), ostvarene su skromne stope rasta od 0,8 (2015), 2,8 (2016), 2,0 (2017), i 3,0 (2018).

3. GLOBALNA EKONOMSKA KRETANJA I PANDEMIJA COVID-19

3.1. Korona kriza: uzroci, posledice i zahtevi makroekonomske politike

Pojava nove bolesti izazvane koronavirus (Covid-19) vezana je za Narodnu Republiku Kinu i decembar 2019. godine u gradu Vuhanu. Novonastali virus vrlo brzo se proširio izazivajući pandemiju na globalnom nivou. Virus se pojavio i u Evropi tokom februara 2020. godine (Italija, severne pokrajine). Svetska zdravstvena organizacija (eng. *World Health Organization, WHO*) proglasila je pandemiju koronavirusa (Covid-19) u martu 2020. godine. Za Baldwin i di Mauro problem, koji je u početku posmatran kao „kineski,“ a zatim i „italijanski“, ubrzo je postao „svačiji.“⁴⁰

Za Carlsson-Szlezak i saradnike⁴¹ pandemija korona virusom postala je „ekonomska“ zarazna koja se širila veoma brzo kao i sama bolest. Vredi napomenuti da je, pandemija izazvala „poremećaj društva.“ Naime, pandemija Covid-19 je, zbog brzine širenja virusa i njegove mutacije, za veoma kratko vreme dovela do globalne recesije - razmere su nadmašile dva svetska rata, kao i Veliku depresiju tokom prošlog veka.⁴² Gans⁴³ ukazuje da „svet živi u trenutku krize bez presedana,“ i da je pandemija Covid-19 realna kriza sa elementima prirodne

³⁸ Preuzeto sa: www.rts.rs

³⁹ Miletić, M., 210.

⁴⁰ Baldwin, R., di Mauro, B.W. (2020): *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*. Centre for Economic Policy Research: London.

⁴¹ Taylor, S. (2019): *The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease*. Cambridge Scholars Publishing.

⁴² Tomić, M., Antonijević, M., Pejović, B., (2021): Uticaj pandemije Covid-19 na kretanja SDI – Iskustva Srbije, *Ekonomске ideje i praksa*, br. 42, Septembar 2021., 47-72., 52.

⁴³ Gans, J. (2020): *Economics in the Age of Covid-19*. Cambridge: MIT Press.

katastrofe (usmerena je na ljude) i sprečavanja ekonomskih aktivnosti (primena socijalne distance). Pored toga, autor pokazuje da su „obuzdavanje virusa i pauziranje ekonomije – bez dopuštanja da preduzeća propadnu i ljudi izgube posao – neophodni prvi koraci.”

Pandemija je negativno uticala na ekonomska kretanja, izazvala je veliku smrtnost, ugrozila zdravlje ljudi širom sveta i povećala ekstremno siromaštvo. Naime, došlo je do pada BDP-a i potrošnje, smanjenja zaposlenosti i gubitka radnih mesta, trgovine, putovanja, priliva SDI i dr. U stvari, pandemijska kriza izazvana je potpuno neekonomskim eksternim šokom. Zapravo, spoljni šok izazvala je sama pandemija i neizvesnost vezana za nju, ali i uvođenje strogih mera karantina (institucionalna reakcija države). Stope pada BDP-a su u velikim svetskim ekonomijama prelazile 30% na kvartalnoj osnovi. Imajući u vidu da je BDP najuticajniji pokazatelj ekonomske aktivnosti, kvartalne procene njegovog rasta privukle su pažnju stručne javnosti kako bi se procenio ekonomski uticaj pandemije. U stvari, ceo svet počeo je da trpi posledice pandemije pošto su stope rasta BDP-a bile negativne.

Istovremeno, povećana je neizvesnost vezana za mogućnosti da ekonomske politike odgovore na recesiju. Naime, zadatak ekonomskih politika bio je da pokrenu mere za podsticaj ekonomskih aktivnosti bez obzira na postojanje brojnih ograničenja. Primenjene fiskalne mere imale su zadatak da očuvaju strukturu ponude, što se ispoljilo i na agregatnu tražnju. Makroekonomski troškovi i gubici zdravstvene krize odnosili su se na pad BDP-a, rast stope nezaposlenosti, kao i slabljenje drugih makroekonomskih veličina (fiskalni pokazatelji i pokazatelji eksterne ravnoteže). U suštini, obim fiskalnih mera bio je takav da je u najvećem broju zemalja u 2020. godini bio dvocifreni budžetski deficit.⁴⁴

Baldwin i Weder di Mauro⁴⁵ ukazujući da je potrebo brzo delovanje na ublažavanju ekonomske krize koja je izazvana virusom Covid-19 navode:

„Stvarna opasnost je da virus mutira i inficira naš ekonomski sistem čak i kada uspevamo da ga iskorenimo iz naših tela. Njen ekonomski oblik svakako nije tako smrtonosan, ali ipak može da napravi pravu štetu.

Ekonomisti će prepoznati da problem u oba slučaja – infekcija i recesija – postoje eksterni efekti: akcije koje su pojedinačno savršeno razumne, ali kolektivno štetne.”

3.2. Ekonomska kretanja i SDI u Republici Srbiji pre pandemije Covid-19

Svetska ekonomska kriza odrazila se na tokove SDI u Srbiji u periodu od 2000-2008. godine i pokazala je da „postkrizni” model⁴⁶ privrednog rasta i razvoja koji je primenjen nije održiv. Do blagog pada priliva SDI došlo je tokom 2010. godine, a zatim je nastavljen trend rasta u 2011. godini. Tokom 2012. godine, ostvareni su dobri rezultati u pogledu privlačenja 78 projekata (16,4% na godišnjem nivou) što je omogućilo otvaranje 10.302 novih radnih

⁴⁴ „Prognoze budžetskih deficita Haver Analytics, koje prenosi list Economist od 21. avgusta 2020. iznose 5.3% BDP za Kinu, 9.3% BDP za evrozonu, 15.9% BDP za SAD i 18.1% BDP za Ujedinjeno kraljevstvo.”

⁴⁵ Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes, Edited by Richard Baldwin and Beatrice Weder di Mauro, 2020., 1-227, London, EC1V 0DX, UK, ISBN: 978-1-912179-29-9.

⁴⁶ Bajec, J. (2010): Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja Srbije, 2011-2020. Beograd, Avgust, 2010., „Makroekonomski trendovi i analize“, Ekonomski institut u Beogradu i „Kvartalni monitora ekonomskih trendova i politika“ Fond za razvoj ekonomske nauke, Ekonomski fakultet Univerzitet u Beogradu, str. 8.

mesta.⁴⁷ Podaci iz izveštaja UNCTAD-a⁴⁸, govore da je priliv SDI iznosio skoro 2.3 mlrd US\$ za 2016. godinu, tj. polovinu ukupnih SDI u region Jugoistočne Evrope. Značajna stagnacija u dinamici priliva stranih direktnih ulaganja zabeležena je od 2013–2016. godine, da bi se u 2017. godini, a posebno u toku 2018. godine ostvario skok (2,8 mlrd. US\$ i 4,1 mlrd. US\$ respektivno).⁴⁹

Empirijska istraživanja privrednog rasta i ekonomskih kretanja Srbije u periodu od 2015-2019. godine pokazala su da postoje faktori koji mogu dovesti do usporavanja privrednog rasta Srbije (tabela 1).

Tabela 1. Faktora usporavanja privrednog rasta Srbije (period od 2015–2019.)

	2015-2019.			
	Vrednost faktora			Uticaj na umanjeње rasta BDP-a Srbije (p.p.)
	Srbija	CIE	Razlika	
Stopa investicija (% BDP-a)	18,8	21,6	2,8	0,22
Vladavina prava i kontrola korupcije (WGI)	-0,24	0,58	0,82	1,14
Obrazovanje (prosečne godine školovanja)	11,1	12,3	1,2	0,21
				Izgubljeni godišnji rast Srbije (p.p.)
Ostvareni godišnji rast BDP-a (%)	3,1	4,0	0,9	1,6

Izvor: Petrović, P., Gligorić Matić, M. (2021). *Konvergencija periferije ka razvijenoj EU i faktori koji je opredeljuju: Empirijsko istraživanje i implikacije za Srbiju*, monografija, 1-274, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet Beograd, 227.

Tabela 1. pokazuje faktore usporavanja rasta BDP-a u Srbiji u periodu od 2015.-2019. godine. Konkretno, ukupan uticaj u prethodnim godinama iznosio je 1,6 p.p. (u tabeli – izgubljeni godišnji rast Srbije). U suštini, to pokazuje da bi godišnji rast BDP-a Srbije od 2015. do 2019. bio u proseku oko 4,7% umesto 3,1% da je zemlja imala iste standarde u pogledu vladavine prava i kontrole korupcije, poboljšanja obrazovanja i investicija, koji važi u CIE. Za ubrzanje rasta BDP-a per capita u Srbiji neophodno je unapređenje institucija, obrazovanja, kao i povećanje stope investiranja. Veliki problem predstavlja emigracija visokoobrazovanog stanovništva u zemlje Zapadne Evrope. Ovaj trend je započeo sredinom 2000-ih i dalje se nastavlja.

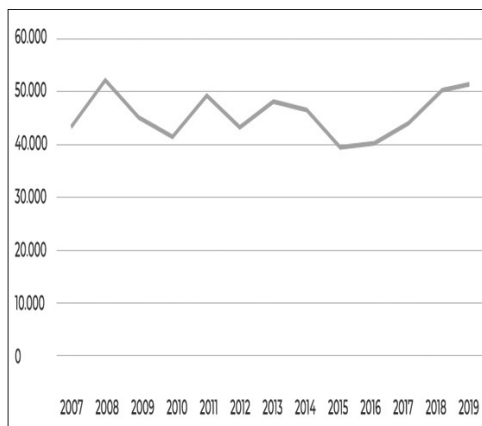
Na grafikonu 1. predstavljen je BDP-a Srbije u periodu od 2007. do 2019. godine (beleži rast do 2008., pad tokom 2010., 2012. i 2015. i ponovni rast od 2016. do 2019.). U tom smislu, punopravno članstvo u EU omogućilo bi Srbiji sticanje ekonomskih pogodnosti (kumulativni rast BDP-a, produktivnosti i stepena zaposlenosti), grafikon 2.

⁴⁷ Ernst & Young's attractiveness survey (2013), UK.

⁴⁸ <https://unctad.org>

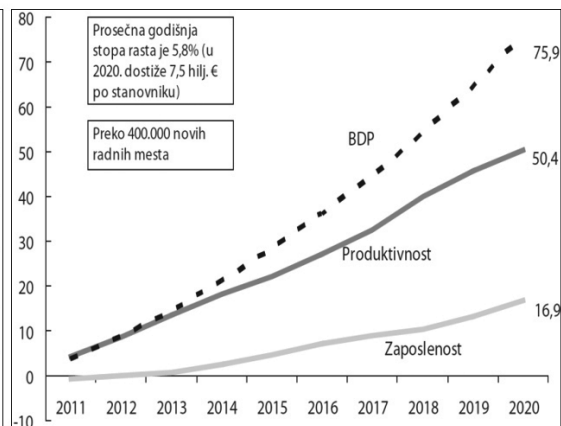
⁴⁹ UNCTAD (2019).

Grafikon 1. Rast BDP-a Srbije (u mil. US\$, po tekućim cenama)

Izvor: ZSRS.

Grafikon 2. Kumulativni rast BDP-a, produktivnosti i zaposlenosti, 2011-2020. (u %)

Izvor: Ekonomski institut, Ekonomski fakultet, Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja 2011-2020

4. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE (SDI) I EFEKTI PANDEMIJE COVID-19 U REPUBLICI SRBIJI U DOBA KORONA KRIZE

Efekti krize prouzrokovane pandemijom Covid-19 vezani su za pad ukupnog priliva SDI na globalnom nivou za 42% u 2020. godini u poređenju sa istim periodom 2019. godine.⁵⁰ Prema podacima MMF za 2021. godinu, od januara 2020. i juna 2020. godine, u razvijenim zemljama, predviđao se najveći pad ekonomskog rasta od 2019. do sredine juna 2020. godine, pri čemu i prognoze o oporavku tokom 2021. godini nisu bile optimistične. Naime, prisutni su negativni efekti prouzrokovani pandemijom kako u horizontalnim, tako i u vertikalnim SDI. Zapravo, vidljiv je trend smanjenja investicija u industrijama okrenutim ka potrošačima u sektoru turizma, maloprodaje i veleprodaje i dr.

U Srbiji ostvaren je realni pad BDP-a od 1,1%, bruto investicije u osnovna sredstva za-beležile su realni pad od 2,8% u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu, dok je učešće bruto investicija u osnovna sredstva u BDP-u u toku 2020. godini iznosi 21,7% (grafikon 3). U tom smislu, u 2021. godini paketi ekonomske pomoći vredni 2,2 milijarde evra pogodio bi porastu BDP-a u Republici Srbiji u tekućoj godini.⁵¹ U Revidiranoj fiskalnoj strategiji za 2020. godinu sa projekcijama za 2021. i 2022. godinu.⁵² Vlada je ukazala na postojanje rizi-ka za koje „nema sistematizovanih podataka, pa se njihov uticaj sagledava na osnovu bliže prošlosti.”⁵³

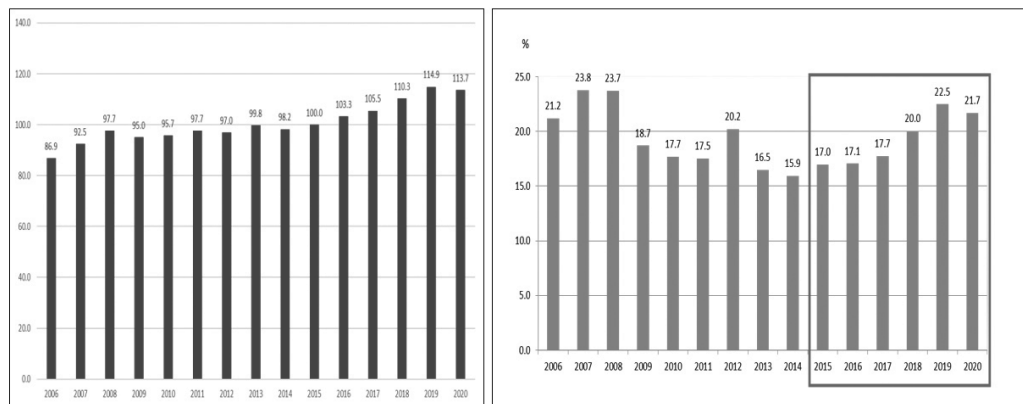
⁵⁰ World Bank, Global Economic Prospects report (2020).

⁵¹ NBS, Makroekonomska kretanja u Srbiji (2021).

⁵² Službeni glasnik RS, br. 80 od 8. novembra 2019.

⁵³ Vlada Srbije 2020a, str. 74.

Grafikon 3. BDP (u stalnim cenama) i učešće bruto investicija u osnovna sredstva u BDP-u

Izvor: www.stat.gov.rs

Tomić i grupa autora⁵⁴ u analizi SDI-a, koristili su tri modela da bi utvrdili efekat Covid-19 u Srbiji. Naime, autori su pokazali da postoji statistički značajan i negativan uticaj na BDP po glavi stanovnika na nivou pouzdanosti od 90%. Nasuprot tome, uticaj Covid-19 na izvoz, nije statistički značajan. Rezultati ukazuju, a oni zaključuju, da jedinični rast SDI dovodi posledično do većeg rasta uvoza u odnosu na izvoz.

ZAKLJUČAK

Investicije predstavljaju značajan faktor ekonomskog rast i razvoja. Naime, one su dodatni investicioni kapital (naročito važan za zemlje sa malim obimom domaće štednje) bitan za pokretanje novih privrednih aktivnosti (u proizvodnom ili uslužnom sektoru) ili povećanje postojećih, kao i za prelivanje tehnologija, znanja i produktivnosti.

Priliv SDI može imati promenljiv uticaj na privredni rast i zavisi od zemlje do zemlje. Među autorima postoji polarizovan stav o važnosti SDI: neki ih vide kao sredstvo koje ima značajne veze sa napretkom, drugi kao opciju prinude, a malo njih vidi SDI kao dobre ako im se pravilno pristupi. U skladu sa navedenim, nobelovac Stiglitz (2010), navodi primer Indonezije i industriju za preradu nafte, gde su SDI pogodovale zemlji domaćina i ističe da su SDI značajne samo u onim slučajevima u kojima dolazi do prenosa znanja odnosno tehnologije i iskustva.

Teorijska i eksperimentalna istraživanja pokazala su da SDI mogu imati pozitivan efekat na ekonomski rast (ekonomiju zemlje domaćina).

Stvaranjem povoljnog ambijenta za poslovanje privrede, na makro planu, obezbeđuje se ravnopravan položaj privrede Republike Srbije na svetskom tržištu. Proces privatizacije i celokupna privredna transformacija, uticale su na promenu strukture preduzeća. Sprove-

⁵⁴ Tomić, M., Antonijević, M., Pejović, B., (2021). Uticaj pandemije COVID-19 na kretanja SDI – Iskustva Srbije, EKONOMSKE IDEJE I PRAKSA, BR. 42, septembar 2021., 47-72., 48.

dene reforme dovele su do stabilizacije makroekonomskih pokazatelja. Uloga države bila je presudna za kvalitet stranih investicija. Rezultati SDI su i dalje ispod očekivanja – pored značajnog rasta priliva SDI (Svetska banka, 2018), ostvarene su skromne stope rasta od 0,8 (2015), 2,8 (2016), 2,0 (2017), i 3,0 (2018).

Pojava pandemije izazvane korona virusom Covid-19 donela je veliku neizvesnost kako u pogledu trajanja, tako i u pogledu intenziteta. Zdravstvena kriza prouzrokovala je ekonomsku krizu. U tom smislu, došlo je do smanjenja ekonomskih aktivnosti i ekonomskog pada i recesije na globalnom nivou. Nobelovac Vernon Smit, na samom početku pandemije, ukazuje na značajno povećanje javnog duga i postojanje inflatornih rizika (npr. smanjenja proizvodnje).

REFERENCE

- Bajec, J. (2010): Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja Srbije, 2011-2020. Beograd, Avgust, 2010., „Makroekonomski trendovi i analize“, Ekonomski institut u Beogradu i „Kvartalni monitora ekonomskih trendova i politika“ Fond za razvoj ekonomske nauke, Ekonomski fakultet Univerzitet u Beogradu, str. 8.
- Baldwin, R., di Mauro, B.W. (2020): Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes. Centre for Economic Policy Research: London.
- Barro, R. J., Ursúa, J. F. & Weng, J. (2020): „*The coronavirus and the great influenza pandemic: Lessons from the „Spanish flu” for the coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity* (No. w26866). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w26866>
- Bjelic, P.M., Gajic, D., Bakic, D., Popovic, I. & Gnjatovic, M. (2002): *Svetska privreda u informacionoj eri*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Chowdhury, A., Mavrotas, G. (2006): „*FDI and Growth: What Causes What?*,” *The World Economy*, Vol. 29, Issue 1, pages 1-9.
- Chudnovsky, Daniel, and Lopez, Andres (2004): “Transnational corporations’ strategies and foreign trade patterns in MERCOSUR countries in the 1990s”, *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 28, No. 5, 2004, 65.
- Commercial Counsellor at the Austrian embassy in Belgrade, Foreign Direct Investments in Serbia 2001-2011, 2012., 52., Belgrade, April 2012, www.big.co.rs
- Dašić, B. (2011): *Strane direktne investicije i regionalni razvoj Srbije*. Leposavić: Visoka ekonomska škola strukovnih studija.
- Ernst & Young’s attractiveness survey (2013), UK.
- Gajić, M. (2019): *Ekonomске slobode i strane direktne investicije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1-222., ISBN 978-86-7067-269-7, 121-133, 131.
- Gans, J. (2020): *Economics in the Age of Covid-19*. Cambridge: MIT Press.
- Gerschewski, S. (2013): „Do Local Firms Benefit from Foreign Direct Investment? An Analysis of Spillover Effects in Developing Countries”, *Asian Social Science* 9: 67–76.
- Grgurević, N., (2013): Uticaj direktnih stranih investicija na zemlje u tranziciji, *Analiza poslovne ekonomije*, godina V, sveska 1, broj 8, 17-24.
- Hanić, A. et al. (2020): *Black Swan in the World Economy 2020*, Monografija, Institut ekonomskih nauka, ISBN 978-86-89465-54-9., 9-28.

- Hitt M. A., Keats B.W., DeMarrie S. M. (1998): Navigating in the New Competitive Landscape: Building Strategic Flexibility and Competitive Advantage in the 21st Century. *Academy of Management Executive* 12(4): 22–42.
- Ibreljić, I., Nuhanović, S. (2011). Stojanovic, D., Ilic, B., Mihajlovic, D. (2017): „Strane direktne investicije u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja lokalnih zajednica u Srbiji”, *Ecologica*, 86, 265-271.
- Janačković M i dr. (2018): *Strane direktne investioije i lokalna finansij ska tržišta*, Ekonomski signali, 13(1): 067-082.
- Jelisavac Trošić, S. (2019): *Strane investicije u Srbiji – novi pogledi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1-222., ISBN 978-86-7067-269-7., predgovor urednika
- Jensen, N., M. (2003): Democratic governance and multinational corporations: Political regimes and inflows of foreign direct investment. *International Organization*, 57(3), 587-616.
- Kastratovic, R. (2016): „*Uticao stranih direktnih investicija na privredni i društveni razvoj Srbije*”, *Bankarstvo*, vol. 45, br. 4/2016, 92.
- Kastratović, R. (2017): Foreign Direct Investments - The Location Problem, The possibilities of the analytic hierarchy process application, *Bankarstvo*, 2017, Vol. 46, Issue 4, 76-107., 76.
- Lista ugovora, baza podataka Pravno-informacionog sistema Republike Srbije i „Sl. glasnik Republike Srbije”.
- Love, J. H. and Roper, S. (2015): SME innovation, exporting and growth: A review of existing evidence. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, 33(1), 28–48. Miletić, M. (2019): *Grinfilid investicije kao razvojna šansa Republike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1-222., ISBN 978-86-7067-269-7, 209-218.
- *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*, Edited by Richard Baldwin and Beatrice Weder di Mauro, 2020., 1-227, London, EC1V 0DX, UK, ISBN: 978-1-912179-29-9.
- NBS (2021): *Makroekonomska kretanja u Srbiji*.
- OECD (2017): *Enhancing the Contributions of SMEs in a Global and Digitalized Economy*, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 7-8 June 2017, 1-24.
- OECD (2018): *Strengthening SMEs and entrepreneurship for productivity and inclusive growth*, SME Ministerial Conference.
- Peumans, H. (1965): *Theorie et pratique des calculs d'investissement*. Paris: Dunod l'Economie d'Enterprise, 27.
- Saini, Neha, and Monica Singhanian (2018): „*Determinants of FDI in developed and developing countries: A quantitative analysis using GMM*,” *Journal of Economic Studies* 45: 348–82.
- Sahu, J.P. (2020): Does inflow of foreign direct investment stimulate economic growth? Evidence from developing countries. *Transnational Corporations Review*, 1–18., doi:10.1080/19186444.2020.1833603.
- „Sl. glasnik RS”, br. 89/2015 i 95/2018. Zakonom su određeni ciljevi (član 2) koji obuhvataju: „unapređenje investicionog okruženja u Republici Srbiji i podsticanje direktnih ulaganja radi jačanja ekonomskog i privrednog razvoja, i rasta zaposlenosti.”

- Službeni glasnik RS”, br. 80 od 8. novembra 2019.
- Stefanovic, M. (2008): *Uticaj stranih direktnih investicija na razvoj nacionalne ekonomije*, EKONOMSKE TEME, Godina izlaženja XLVI, br. 2, 2008., 131-145.
- Taylor, S. (2019): *The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease*. Cambridge Scholars Publishing.
- Todić, D. (2019): *Investicije i zaštita životne sredine u Srbiji – pravni aspekti*. In: Strane investicije u Srbiji: novi pogledi. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 103-120, ISBN 978-86-7067-269-7, 114.
- Tomić, M., Antonijević, M., Pejović, B., (2021): Uticaj pandemije Covid-19 na kretanja SDI – Iskustva Srbije, *Ekonomске ideje i praksa*, br. 42, Septembar 2021., 47-72.
- UNCTAD (2016): *Structural Transformation and Industrial Policy*, United Nations, New York, Geneva, 102.
- UNCTAD (2019).
- Vlada Srbije 2020a, str. 74.
- Vinish, K. (2000): „Productivity spillovers from technology transfer to Indian manufacturing firms”, *Journal of International Development* 12: 343–69.
- World Bank (2020): *Global Economic Prospects report*
- Xiaoying Li (2005): „*Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship*”, *World Development*, Volume 33, Issue 3, March 2005, 393-407., 393.
- Zahra, S.A., Garvis, D. M., (2000): „*International corporate entrepreneurship and firm performance: The moderating effect of international environmental hostility*”, *Journal of Business Venturing*, Elsevier, 15(5-6), 469-492.
- Zahra, S.A., George, G. (2002): „International Entrepreneurship: The Current Status of the Field and Future Research Agenda”. *Strategic Entrepreneurship: Creating an Integrated Mindset*. Strategic Management Series, Oxford. 255-288.

Srdjan P. Nikolic
Ivana Nikolic

339.727.22(497.11)2020/...”
330.34(497.11)2020/...”
DOI: 10.5937/MegRev2203199N
Pregledni naučni članak
Primljen 19.07.2022.
Odobren 03.09.2022

IMPACT OF FDI ON ECONOMIC GROWTH IN THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE AGE OF CRISIS CAUSED BY THE PANDEMIC COVID-19

Abstract: *There is no general conclusion in the literature that foreign direct investment (FDI) contributes to the growth of the host country. The relationship between FDI and economic growth and their complexity is the most debated topic among economists. A significant number of studies conducted in the last few decades show how FDI boosts a country's economic development: it usually has a positive effect on the host country, although in some cases it can create limited benefits or even negatively affect the host country. The Covid-19 pandemic, viewed as an exogenous economic shock, has globally shown a significant negative impact and threat to the economy and financial markets, causing economic decline and recession. There was a significant decrease in GDP and consumption, a drop in labor supply and production, and a decrease in total FDI inflows at the global level by 42% in 2020 compared to 2019. The paper analyzes the impact of FDI inflows on economic growth in the Republic of Serbia during the crisis caused by the Covid-19 pandemic. By monitoring the flow of FDI inflows, it was determined that during 2018 and 2019 there was an increase in the level of investments (over 20% of GDP), while in 2020 there was a decrease in them (GDP of 1%). To accelerate the growth of GDP per capita in Serbia, it is necessary to improve institutions, education, as well as increase the investment rate.*

Keywords: *foreign direct investments (FDI), economic growth, Republic of Serbia, Covid-19 pandemic*